

SOSYAL HİZMETTE ÇEVRE KAVRAMINDAKİ DEĞİŞİM

Selin KOÇAK¹

Öz

Çevre kavramı fiziksel, sosyal, kültürel gibi pek çok unsuru bir arada bulundurmaktadır. Farklı disiplinlerin çalışma konusu olan çevre, son yıllardaki küresel ısınma, iklim krizi gibi problemlerle birlikte farklı açılardan da ele alınmaya başlanmıştır. Sosyal hizmette de çevre sosyal hizmet bilgisi ve uygulamasının odağıdır. Ekolojik yaklaşım, sistem yaklaşımı ve çevresi içinde birey bakış açısı sosyal hizmette çevrenin önemli bir yeri olduğunu gösteren kuramlardır. Bu kuramlarda sosyal hizmette çevre kavramı sosyal çevre olarak, insan merkezli bir bakış açısıyla ele alınmıştır, ancak küresel ekolojik krizlerle birlikte bu yaklaşımın değişmeye başladığı görülmektedir. Sosyal hizmette çevrenin hangi yönleriyle nasıl ele alındığı toplumu ve bilimi birçok yönden etkileyen modernizm ve postmodernizm ile bağlantılıdır. Sosyal hizmette iklim krizi, çevre kavramı son yıllarda tartışılmaya başlanan bir konudur, ancak bu konuları çevre kavramı özelinde sosyal hizmetin gelişimine etki eden paradigmlar odağında ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın amacı modernizmin ve postmodernizmin temel özelliklerinin sosyal hizmetin çevre kavramına bakışını, uygulamalarını ve araştırmalarını nasıl şekillendirdiğine yer vermektir. Bu kapsamda makalede farklı disiplinler tarafından kullanılan “çevre” kavramına, modernizm ve postmodernizmin sosyal hizmette çevrenin ele alınışını nasıl etkilediğine yer verilmiştir. Bunun sonucunda sosyal hizmetin insan değil ekolojik merkezli bakış açısına sahip olması, multidisipliner çalışmaların yapılması ve ekolojik konuların farklı alanlarına ilişkin araştırmalara yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, ekolojik sosyal hizmet, modernizm, postmodernizm

¹ Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta:selinkocak@baskent.edu.tr., ORCID: 0000-0002-9876-1945

KOÇAK, S. (2023) Sosyal Hizmette Çevre Kavramındaki Değişim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(61), 807-831. DOI:10.21560/spcd.vi.1159362

CHANGE IN THE ENVIRONMENTAL CONCEPT IN SOCIAL WORK

Abstract

The concept of environment includes many elements such as physical, social and cultural. The environment, which is the subject of study of different disciplines, has started to be discussed from different perspectives, along with problems such as global warming and climate crisis in recent years. In social work, the environment is the focus of social work knowledge and practice. The ecological approach, the systems approach, and the individual perspective within the environment are theories that show that the environment has an important place in social work. In these theories, the concept of environment in social work has been handled as a social environment, with a human-centered perspective, but it is seen that this approach has begun to change with the global ecological crises. How the environment is handled in social work is related to modernism and postmodernism, which affect society and science in many ways. The climate crisis in social work, the concept of environment is a topic that has started to be discussed in recent years, but there is no study that focuses on the paradigms that affect the development of social work, in particular the concept of environment. For this reason, in this article, how the basic features of modernism and postmodernism shape the social work's view of the concept of environment, its practices and researches are given. As a result, it was concluded that social work should have an ecology-centered perspective, not human and multidisciplinary studies and research on different areas of ecological issues should be included.

Key Words: *environment, ecological social work, modernism, postmodernism*

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşmenin etkisi ile birçok alanda hızlı değişimler, dönüşümler yaşanmaktadır. Bu değişimler ulusal alandan çıkarak uluslararası boyutta ülkeler, toplumlar üzerinde etkisini göstermektedir. Sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel olaylar hızla değişen alanların başında gelmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan çevresel ve ekolojik krizlerin küresel düzeyde etkileri olmaktadır.

İklim değişikliği, ekolojik ve çevresel krizlerle ilgili ülkelerin çeşitli faktörlere göre değerlendirildiği bazı raporlar bulunmaktadır. Bunlardan biri İklim Değişikliği Performans Endeksi'dir. Bu endekste Avrupa Birliği ve diğer ülkeler sera gazı emisyonları, yenilenebilir enerji, enerji kullanımı ve iklim politikası olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmektedir. 2022 yılı verilerine göre 64 ülke arasında Türkiye 41. sırada (düşük kategorisinde) yer almaktadır. (Climate Change Performans Index/İklim Değişikliği Performans Endeksi [CCPI], 2022). Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF) (2012) Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu'na göre en yüksek gelir grubunun ekolojik ayak izi, düşük ekonomik gelire sahip grubun ekolojik ayak izinden 3 kat daha fazladır. Ekolojik ayak izi bileşenlerinden biri olan karbon ayak izi, %46'lık oranla Türkiye'nin ekolojik ayak izinde en büyük paya sahiptir.

Ekolojik krizlerde dünyanın karşı karşıya kaldığı durum, bu durumun ekolojik ve toplumsal sonuçları göz önünde bulundurulduğunda çevresel, ekolojik sorunlar pek çok disiplinin çalışma alanı haline gelmeye başlamıştır. Çevresel ve ekolojik sorunlar karşısında farklı bilim dalları bu olaylara kendi mesleki bilgileri çerçevesinde yanıtlar geliştirmeye çalışmaktadır. Sosyal hizmet de bu disiplinlerden biridir. Ekolojik krizlerle bağlantılı olarak çevre, sosyal hizmette son yıllarda çalışılan bir konu haline gelmiştir. Bunun nedenleri arasında sosyal hizmetin ortaya çıktığı yıllardaki ekonomik, toplumsal sorunlar ve o döneme ilişkin kabul gören modernizmin etkili olduğu söylenebilir. Dünyadaki teknolojik, iletişim ağları, sosyal, ekonomik, bilimsel değişimlerle birlikte modernizm dışında postmodernist düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Modernizm ve postmodernizme bağlı olarak pozitivizm, yorumsamacı, eleştirel gibi farklı paradigmaları içermektedir. Paradigmalar disiplinlerde o dönemde, belirli bir zaman dilimi içinde kabul gören, düşünce ve bakış açılarını

ifade etmektedir (Kuhn, 1970; akt. Gürbüz ve Şahin, 2018). Modernizm ve postmodernizm toplumu ilgilendiren birçok alanda etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığında önemli düşünce akımlarından modernizm ve postmodernizmin sosyal hizmetin bilgi temeline, sosyal hizmet uygulamasına ve araştırmasına da yansımaları olmuştur.

Bu çalışmada ekolojik krizlerle birlikte sosyal hizmette değişen çevre kavramı üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle çalışmada çevre kavramının farklı disiplinler açısından anlamına, modernist ve postmodernist anlayışta sosyal hizmette çevre kavramındaki değişimlere yer verilmiştir. Aynı zamanda bu değişimlerin sosyal hizmetin bilgi ve uygulama temeline etkilerine değinilmiştir.

ÇEVRE KAVRAMI

Çevre ile ilgili konular farklı disiplinler tarafından çalışılmaktadır. Mimarlık, coğrafi bilimler, şehir ve bölge planlama, çevre mühendisliği, psikoloji, sosyal hizmet, sosyoloji gibi alanlar bunlardan bazılarıdır. Çevre üzerine çalışan bölümlerin sayıca fazlalığından da anlaşılacağı gibi çevrenin farklı disiplinler tarafından ele alınışı da değişebilmektedir. Özellikle sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji gibi toplumun psikolojik ve sosyal yönlerine odaklanan bölümler ve bu bölümlere göre çevrenin daha çok fiziksel yapılanması, düzenlenmesi üzerine çalışan bölümler bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çevre hem geniş anlamları ifade eden bir kavram olmakta hem de disiplinlere göre hangi yönden ele alındığı farklılaşmaktadır.

Tanımlamalara bakıldığında coğrafi bilimlerde çevre; farklı doğal, beşeri, kültürel ve ekonomik faktörlerin bir arada bulunduğu ve birbirleri ile etkileşim içinde olan bir bütün olarak tanımlanmaktadır (Karadağ ve Turut, 2013). Şehir planlama ve mimarlık alanında da sıklıkla yer alan çevre kavramı genellikle kentsel kimlik kavramı ile beraber kullanılmaktadır. Bu alanlarda çevrenin kent kimliğini oluşturması üzerinde durulmaktadır. Toplumsal deneyimler, inançlar ve davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını meydana getirmektedir (Önem ve Kılınçaslan, 2005). Sosyolojide çevre kavramı çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi, ilişkileri ifade etmektedir. Burada fiziksel çevre ve insanlar arasındaki etkileşim, sosyo-ekonomik durum ve çevre kirliliğine maruz kalma gibi değişkenlere de dikkat çekilmektedir. Sosyal çevrenin

yanı sıra fiziksel çevre de vurgulanmaktadır (Konak, 2010). Psikolojide çevre çalışmaları ise kişiler ve doğal ve yapılandırılmış çevre arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Karşılıklılık vurgusu yapılarak çevrenin insanlar üzerindeki ve insanların da çevreye etkisi (çevresel davranış gibi) üzerinde durulmaktadır. 1960'larda daha çok fiziksel çevrenin insan psikolojisi, davranışları üzerindeki etkisi yönünde çalışmalar yapılırken; çevre sorunlarının artmasıyla birlikte iklim değişikliği, hava kirliliği gibi konulara odaklanılmaya başlanmıştır (Steg vd., 2015).

Sosyal hizmette çevre kavramı ekolojik yaklaşım ve sistem yaklaşımının etkisiyle bireyi çevresi içinde, çevresi ile etkileşim halinde olan bir varlık olarak ele almayı gerektirmektedir. Çevresi içinde birey yaklaşımında daha çok sosyal çevre üzerinde durulmaktadır. Aile, okul, arkadaş çevresi, çeşitli sosyal kuruluşlar, ekonomik ve kültürel yapılar sosyal çevre içerisinde yer almaktadır (Gitterman, 2009; akt. Teater, 2014). Çevre kavramına ilişkin farklı tanımlamalar olduğu görülmektedir. Coğrafi bilimler, mimarlık, sosyal hizmet, sosyoloji gibi disiplinlerin çevreye ilişkin bakış açılarında odak noktaları değişmekle birlikte insan ve çevre arasındaki etkileşim ortak noktaları olmuştur. Fiziksel çevrenin bir yandan toplumun sosyal, kültürel yapısını oluşturması diğer yandan da insanların yaşam kalitesi üzerinde etkili olması (hava kirliliği, temiz su kaynaklarına erişim gibi) ile çevrenin bütüncül etkisine dikkat çekilmektedir.

Bütüncül bir bakış açısına sahip olan sosyal hizmet mesleği için de çevre üzerine çalışmak oldukça önemlidir. Çevrenin ne ifade ettiği ve hangi çerçevede ele alındığının belirlenmesinde dönemin hâkim paradigmalardan yola çıkarak bir bakış açısı edinmek mümkündür. Sosyal hizmette çevre kavramındaki değişim, mesleğin ilk ortaya çıkışından itibaren etkili olan modernist paradigma ve 1960'larda gündeme gelmeye başlayan postmodernizm ile açıklanacaktır.

MODERNİST PERSPEKTİFTE SOSYAL HİZMETTE ÇEVRE

Modernizmin Özellikleri

Modernizm 19. yüzyılın sonlarına doğru dünyada etkisini göstermeye başlamış bir akımdır. Modernizm düşüncesinin arka planında rönesans, reform ve sanayi devrimi gibi gelişmeler bulunmaktadır (Huberman, 1995). Bu tür

gelişmeler çalışmanın odağı olmamakla birlikte sosyal bilimlerin ortaya çıkışı, sanayi devriminden sonra sosyal hizmetin meslekleşme sürecini ve sosyal hizmette çevre kavramının o dönem için modernizm çerçevesinde ne anlam ifade ettiğini anlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Fransız Devrimi ile birlikte insan hakları kavramı, bireyin özgür olduğu fikri ön plana çıkmıştır. Bireyin özgür olduğu fikri ekonomi alanına da yansımış ve üretimde de bireyin özgür olması gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur. Özellikle sanayi devrimi sonrası üretim odaklı ekonomi biçimine geçilmiştir. Bu durum üretim biçimlerindeki değişimin yanı sıra çalışma yaşamı, toplumsal yaşam ve bilim-eğitim alanındaki gelişmeler üzerinde de etkili olmuştur. Sanayi devrimden sonra egemen düşünce haline gelen hızlı ve kar odaklı üretim anlayışı kapitalist sistemin hızla yayılmasına yol açmıştır (Güven, 2013; Koray, 2020). Kapitalist toplum düzenini sürdürebilmek için sanayi sonrası dönemde akıl ve bilim doğrultusuyla ilerlemeci toplumun oluşturulması önemli hale gelmiştir ve bu amaç sosyal bilimler ve dolayısıyla sosyal hizmet bilgi üretimini ve uygulamalarını da şekillendirmiştir.

Aydınlanma dönemi ile birlikte doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin gelişmesine yol açmıştır. Bu dönemde Newton, gök ve yer veya dünya ve evren arasındaki ilişkilerin nasıl bir sistem içerisinde gerçekleştiğini, evren ve cisimlerin yapısını ortaya koyduğu teorisiyle göstermiştir. Newton'un bu buluşu evrenin mekanik bir yapıda olduğu ve her olgunun nedenini başka bir olguda aranması gerektiğini anlatmaktadır (Bayhan, 2006). Howe (1994)'ye göre doğa bilimlerindeki bu gelişmeler toplumların da incelenebileceği, analiz edilebileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Buradaki ana düşünce; insan davranışlarının evrensel bir insan doğasının olduğudur. Bu nedenle insanlar da incelenebilir, açıklanabilir, kontrol edilebilir ve geliştirilebilir olarak algılanmaktadır. İlerleme ve doğayı olduğu gibi insanları, toplumları da kontrol etme düşüncesi kapitalizmin sürekli üretim anlayışına hizmet etmiştir. Bilim her zaman doğru olan, evrensel yasaları aramak olarak tanımlanmıştır. İlerleme, sınırsızlık, akıl, rasyonalite ve bilim anahtar kavramlar haline gelmiştir (Gulbenkian Komisyonu, 2003; Şimşek, 2014).

Modernizmin Sosyal Hizmette Çevre Kavramına Etkisi

Modernizm, sanayi devriminden sonra ekonomi odaklı toplumsal ilerlemenin sağlanabilmesinde önemli bir rol üstlenmiş ve yönlendirici bir çerçeve çizmiştir. Sosyal hizmetin profesyonel meslek haline gelmesine tarihsel olarak bakıldığında sanayi devrimi sonrası dönemde ortaya çıktığı bilinmektedir. Sanayi devrimine kadar toplumdaki sorunlara aile, kilise, hayırsever dernekler aracılığıyla çözüm bulunmaya çalışılmıştır (Tuncay ve Tekin, 2021). Sanayi devrimindeki güvensiz çalışma koşulları, hastalıklar, yoksulluk, savaş gibi sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal hizmet de bu dönemde sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı durumdaki insanların yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla ortaya çıkmış bir meslektir (Tek, 2017). Modernizmin en temel özelliği arasında ilerlemeci bir anlayışa sahip olması ve bu ilerlemeciliğin insanın aklını kullanarak gerçekleştirileceği düşüncesidir. Buradan hareketle modernizmde insan merkezli bir anlayışın egemen olduğu söylenebilir.

Modernizmdeki ilerlemeci, akılcı toplum ve bilimdeki rasyonalizm, nesnellik, genel yargılara ulaşma ihtiyacı bir arada düşünüldüğünde uygulama alanı doğrudan toplumdaki sorunlarla ilgili olan sosyal hizmetin bu anlayıştan etkilenmemesi mümkün görülmemektedir. O dönemde sosyal hizmette kabul gören yaklaşımlar medikal modelden sonra genelci yaklaşım ve ekosistem yaklaşımı olmuştur. Sosyal hizmette çevre çoğunlukla “çevresi içinde birey” kavramsallaştırması içinde ele alınmıştır. Bu anlayışta bireylerin, grupların ve toplumların refahının etkileşimde buldukları daha geniş çevre ile ilişkili olduğu sosyal hizmet kabul görmüş en temel yaklaşımdır (Närhi ve Matthies, 2001). Çevresi içinde birey yaklaşımında var olan durum ve ilişkilere odaklanmak, müracaatçının sosyal çevresi ile etkileşimini anlamaya çalışmak ön plandadır. Burada insan ve sosyal çevre arasındaki ilişkinin anlamlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. İnsan dışındaki yapılar ve türler çevre kavramının kapsamına dahil edilmemektedir (McKinnon, 2008). Sosyal hizmet mesleğinin kurucuları arasında yer alan Mary Richmond fiziksel çevreyi değerlendirme kapsamına dahil etmiş ancak sosyal etkileri olan çevrenin fiziksel yönlerini dikkate almıştır. Sosyal hizmet çevreyi doğa bilimlerinden farklı bir bakış açısıyla ele almaya uygun bir disiplin olmasına rağmen doğa bilimlerinin ekolojik çerçevesi kabul edilmiştir. Bu noktada çevre sosyal, kültürel, ekonomik olarak yorumlanmaya başlanmıştır. Bu anlayışın sonucunda

sosyal hizmetin amacı insan ve sosyal çevre arasındaki karşılıklı uyumu, dengeyi sağlamak olarak benimsenmiştir (Närhi ve Matthies, 2016; Zapf, 2010).

Sosyal hizmette daha çok sosyal çevrenin ele alınmasına rağmen Jane Addams'ın 1900'lü yılların başındaki çalışmalarında fiziksel çevreye de vurgu yaptığı görülmektedir. Daha çok sosyal reform ile ilgili uygulamalar yapan Addams barınma, yerleşim yerleri gibi çevrenin fiziksel yönlerini de dikkate almıştır (Boetto, 2017). Addams'ın çalışmalarında insan hakları, toplum savunuculuğu gibi birey odaklılıktan çok makro boyut öne çıkmıştır (Augustine ve Gentle-Genitty, 2013). Belirli bir çerçevede fiziksel çevre dikkate alınmasına rağmen doğal çevrenin günümüzdeki anlamıyla ele alınmadığı anlaşılmaktadır.

Modernizmde sosyal, toplumsal düzeni örgütlemek, düzenlemek ve rasyonelleştirmek için önce anlamak gerektiği düşüncesinin kabul gördüğü söylenebilir. Bu amaç doğrultusunda bilimin kesin sonuç vermesi ve pozitivist olması gerektiği öne çıkmıştır. Sosyal bilimlerde mekan ve çevre ile ilgili konular arka planda kalmıştır (Gulbenkian Komisyonu, 2003). Wallerstein (2014)'ın belirttiği gibi beşeri bilimlerin hakikate ulaşamayacağına dair inanç da sosyal bilimlerin hangi alanları, nasıl çalışacağı hakkında belirleyici olmuştur. Modernizmde doğa ve toplumun düzenini sağlamak için olay ve olgular genellelenebilir bir şekilde açıklamak istenmiştir. Bu nedenle tümevarımcı ve indirgemeci bir yaklaşım benimsenmiştir. İndirgemecilik, doğayı ve olayları daha küçük parça ve sistemlere bölerek incelemek anlamına gelmektedir (Green ve McDermott, 2010). Modernizmin hâkim olduğu dönemde sosyal hizmetin meslek ve disiplin olarak kendini kabul ettirme çabası çevrenin birey, aile, sosyal, ekonomik, kültürel çevre bağlamında değerlendirilmesini açıklamaktadır. Kökalan Çımrın (2014)'a göre de modernizm insanı doğadan daha üstün gördüğü için insan merkezci bir bakış açısına sahiptir. İnsanın çevreden bağımsız bir ilerleme/büyüme ideolojisi ile tüm toplumsal yapıyı dönüştürme gücüne sahip olduğu inancı hâkimdir.

Sosyal hizmet uygulamaları ülkelere göre farklılaşmakla birlikte temelde birey ve sosyal çevresi arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarının amacı sosyal değişimi teşvik etmeyi, insan ilişkilerinde problem çözmeyi ve iyilik halini sağlamaktır (IFSW, 2000; akt. McKinnon, 2008).

Modernizm etkisindeki sosyal hizmetin bilgi temeline çevre özelinde bakıldığında genel sistem teorisi, ekolojik yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Sosyal hizmetin temel kuramları arasındaki bu yaklaşımlarda modernizm ile ilişkili şekilde bütüncül bir anlayış benimsenmiştir. Sosyal çevre odağında sosyal hizmet eğitiminde “insan davranışı ve sosyal çevre” dersinin olması bu duruma örnek oluşturmaktadır (Duyan, 2014). İnsan-sosyal çevre merkezli derslerin olmasının yanı sıra genelci sosyal hizmet politika, araştırma, birey, grup ve toplumlarla uygulama hakkında bilgi sahibi olmak anlamına gelmektedir (Tuncay ve Tekin, 2021). Sosyal hizmet tanımından da yola çıkılacak olursa sosyal hizmetin üç ana özelliği bulunmaktadır. Bunlar; güçlendirme, problem çözme ve sosyal değişimdir (Payne, 2006; akt. Payne, 2020:38). Sosyal hizmetin özellikle problem çözme odağı dikkate alındığında sosyal hizmet uygulama ve araştırmasında neden sosyal çevre üzerine çalışıldığı daha iyi anlaşılabilir. Modern toplumların oluşturulması ve ekonomi, kar odaklı bir yapı içinde bireylerin sorunlarının çözülerek tekrar sisteme dahil olmalarının modernizmin ilerlemeci, daha iyiye-doğruya ulaşma amacıyla örtüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Howe (1994)’ye göre modernizmin sosyal hizmet uygulamalarına yansımaları özellikle aile ve çocuk politikaları alanında olmuştur. Aileler çocukların “problemlili” davranışlarının iyileştirilmesinde birincil sorumluluk sahibi kişiler olarak görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının rolleri için birey-toplum arasındaki uyum (bireysel sorunlar toplum düzenini de etkilemektedir), gözlem, deney yoluyla insan davranışlarının anlaşılması ve hangi davranışların “normal/anormal” olduğunun belirlenmesi etrafında şekillenmiştir. Birey ve ailelerin gelişimlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesinde sosyal hizmet uygulamaları önemli bir araç haline gelmiştir (Ferguson, Ioakimidis ve Lavalette, 2018). Sosyal hizmetin bu işlevini yerine getirebilmesinde ekosistem kuramı ve çevrenin mikro, mezzo ve makro sistemler olarak değerlendirilmesi sosyal hizmette çevrenin sosyal boyutunun kabul görmesine ve fiziksel, doğal çevrenin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Sosyal hizmet araştırmaları da benzer şekilde çoğunlukla sosyal çevrenin birey üzerindeki etkilerine ve sosyal çevreye müdahale edildiği zaman bireyler üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalara odaklanmıştır (Kondrat, 2002). Bunun nedeni olarak o dönemde araştırma yöntemlerinde pozitivist paradigmanın etkili olması gösterilebilir. Nesnellik ve genellenebilirlik amacı bulunan pozitivist

paradigma sosyal bilim alanında da kullanılmıştır (Glesne, 2015). Bu amaca ulaşabilmek için deney, gözlem gibi araçlarla istatistiki verilerin sunulması önemli görülmüştür. Genellenebilir, tek bir gerçeğe ulaşma fikri, nesnel dünyanın ve kontrol altına alınması düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Göksoy, 2019; Merriam, 2013). Sosyal hizmette birey ve sosyal çevre arasındaki etkileşime yönelik araştırmaların yapılması bir anlamda toplumsal kontrolün sağlanmasında sosyal hizmetlerin rolünü açıklamaktadır.

Sosyal hizmetin bilgi temeli ve uygulama alanında sosyal çevrenin odak noktası olması değer temelinde de karşılık bulmuştur. Sosyal hizmetin insanın onuru ve değeri, insan ilişkilerinin önemi ve sosyal adalet değerleri bir bakıma modernizmdeki insan merkeziliğin sosyal hizmet değerlerine yansımaları olarak düşünülebilir. Reamer (2018)'in belirttiği gibi sosyal hizmet uzmanları özellikle dezavantajlı durumdaki insanların iyilik halini sağlamak için çalışmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları yoksulluk, işsizlik, baskı ve ayrımcılık gibi nedenlerden kaynaklanan insanlar ve toplumlar arasındaki sosyal adaletsizliğe odaklanmaktadır.

Sanayi devriminden sonra daha da etkin hale gelen modernizm toplumsal, ekonomik, bilimsel bağlamda etkisini göstermiştir. Modernizmin olaylar ve durumları mikro ve makro yönleri ile bir arada değerlendiren sosyal hizmet mesleği ve uygulamalarında da etkili olduğu görülmektedir. Buna rağmen toplumsal yaşamdaki değişimler, ortaya çıkan yeni durumlar karşısında paradigmaların ve buna bağlı olarak da sosyal hizmetin çevre kavramı değişebilmektedir.

POSTMODERNİST PERSPEKTİFTE SOSYAL HİZMETTE ÇEVRE

Modernizmin Eleştirisi ve Çevre Kavramındaki Değişimler

Modernist değerler özellikle sağlık, iletişim, ulaşım gibi alanlarda birçok olumlu gelişmeye neden olmuştur. Buna rağmen çevre ile ilgili aynı şeyi söylemek çok mümkün değildir. Modernizm etrafındaki uygulamalar sonucunda doğal çevre, ekosistem zarar görmeye başlamıştır (Jones, 2010). Küreselleşme ile birlikte fiziksel ve sosyal sınırların ortadan kalkması sonucunda sosyal, ekonomik alanlarda olduğu gibi çevre sorunları da ulusal sınırları aşan bir sorun haline gelmiştir (Lyons, 2006). Bu noktada modernizmin sosyal, ekonomik

ve çevresel boyuttaki sonuçları modernizm kavramının sorgulanmasına yol açmıştır. Şaylan (2016) postmodernizmi açıklarken nesnellik, rasyonellik, tek doğrunun olması, deney ve gözlem yolu ile hakikate ulaşılabileceği gibi modernizmdeki temel noktalara değinmektedir. Modernizm doğa ve fen bilimlerindeki gelişmelerle kabul edilmesi gibi postmodernizm yaklaşımında da bazı kuramlarda meydana gelen değişimler önemli rol oynamıştır. Rastlantısallık, görecelik, belirsizlik kuramları modernizm ilkelerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Özetle tek bir doğrunun olmayacağı, kesin bir sonuca ulaşılamayacağı, değişimlerin mümkün olduğu, çoklu gerçekliklerin olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır. Bu gelişmeler diğer bir ifade ile genelleme yolu ile evrensel doğruya ulaşmak yerine farklı ve çoklu faktörlerin etkileşimlerin dikkate alınması gerektiğine ve insan merkezli ilerlemeci anlayışın olumsuz sonuçlarına dikkat çekmektedir.

Modernizmin olumsuz sonuçlarına eleştiriden doğan postmodernizm sosyal hizmet epistemolojisi, uygulaması ve araştırmasına katkıda bulunmuştur. Bu alanlardan biri de sosyal hizmetteki çevre kavramının yeniden ele alınması olmuştur. Çevrenin ne ifade ettiğinin ve hangi alt alanları kapsadığının tekrar değerlendirilmesinin en temel nedenlerinden biri son yıllarda giderek artan ekolojik, çevresel sorunlar olmuştur. Yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın sonlarından itibaren dünyada ekolojik krizlerin artması ile beraber iklim değişikliğinin bireyler, aileler, gruplar üzerindeki olumsuz etkileri birlikte doğal çevre ile ilgili çalışmalar sosyal hizmet literatüründe kendine yer edinmeye başlamıştır (Boetto, 2017). Doğal çevre ve ekolojik krizler ile ilgili çalışmaların sosyal hizmet literatüründeki gelişimini zaman çerçevesinde incelemek kavramsal gelişmeleri görmek açısından yararlı olacaktır. Buna ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1. Sosyal Hizmette Çevrenin Tarihsel Gelişimi

Zaman Aralığı	Yaklaşımlar	
1880-1940: sanayileşmenin başlangıcı	<u>Jane Addams</u> Kent çalışmaları Toplum çalışmaları	<u>Mary Richmond</u> Çevresi içinde birey yaklaşımı
1950-1960: pozitivizm, doğa bilimleri		
1970-1980	Alternatif hareketler, radikal sosyal hizmet	
1985	Risk toplumu, sürdürülebilir kalkınma	
1990	Geç modern toplum	
1995'ten günümüze	<u>Farklı bakış açılarının bir araya gelmesi</u> Ekolojik sosyal hizmet, eko sosyal yaklaşım	

Kaynak: (Närhi and Matthies, 2001; Peeters, 2012).

“Risk toplumu” kavramı çevresel sorunların dikkate alınmaya başlamasına neden olması açısından önemli bir kavramdır. Çuhacı (2007)’ya göre Beck’in çıkış noktası daha çok Batı toplumları üzerinden açıklamalar yapsa da çalışması temelde kapitalizm ve etkileri üzerinedir. Bu bağlamda Beck’in risk toplumu modernleşmeden ayrı düşünülemez. Risk toplumunda toplumlar daha önce karşılaştıkları sorunlardan daha karmaşık problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar bütün toplumları etkilemeye başlamıştır. Kuramın çıkış noktası Batı ülkelerinin durumunu açıklamak olsa da günümüzde ekolojik ve çevresel sorunlara ışık tutmaktadır. Sanayi devriminden sonraki ilerlemeci anlayışın meydana getirdiği riskler ve yan etkileri sadece ekonomik, toplumsal değil çevresel sorunlara da yol açmaya başlamıştır. Bu sorunlar çevre literatürünün gelişmesine yol açan çevre hareketlerini ortaya çıkarmıştır (Timur, 2017). Çevre hareketleri ve sosyal hizmetin doğal çevredeki sorunlar ve bunların bireyler, toplumlar üzerindeki etkilerine yönelik çalışmaları gündemine alması eleştirel sosyal hizmetin gelişmesi ile de yakından ilişkilidir. Eleştirel sosyal hizmet toplumdaki adaletsizliklere, sosyal, ekonomik, ırk, toplumsal cinsiyet gibi ayrımlara dikkat çekmektedir. Bu eşitsizliklerin arkasındaki yapısal sorunları görmeye çalışmaktadır (Albayrak, 2021; İçağasıoğlu Çoban ve Buz, 2008). Eleştirel sosyal hizmet çevresel, ekolojik krizlerin ekonomik ve sosyal yapısal eşitsizlikleri arttırdığını anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan insanlar ve doğal çevre arasındaki ilişkiye odaklanan çağdaş sosyal hizmet literatürü, eleştirel sosyal hizmet yaklaşımıyla ilişkilidir

(Boetto, 2017). Eleştirel sosyal hizmet çevresel sorunların sadece sonuçlarını değil çevresel sorunlara neden olan ekonomik, politik ve sosyal yapının da fark edilmesini sağlamaktır.

Modernizmle birlikte ekonomik, sosyal ve bilimsel alanda kabul gören ilerleme, büyüme ideolojisi insan merkezlidir. İnsan merkezli bir dünya görüşündeki ilerlemeci anlayış insan refahı odaklı bir kalkınmayı benimsemektedir. Bu kalkınma anlayışı da ekonomi ağırlıklı olmuştur (Powers, Rinkel ve Kumar, 2021). Kalkınmanın ekonomi ağırlıklı olması, üretim odağında doğal çevrenin özelliklerinin dikkate alınmaması çevresel, ekolojik düzenin bozulmasına yol açmıştır. Küresel iklim değişikliği başta olmak üzere birçok ekolojik kriz çevresel bozulmaların yanı sıra sosyal ve ekonomik yaşamı da olumsuz etkilemektedir. Sosyal, ekonomik ve ekolojik alanın birbirleriyle ilişkisini bütüncül bir şekilde ele almak amacıyla sürdürülebilir kalkınma fikri ortaya çıkmıştır. Fabrika bacalarında filtre sisteminin olmaması, atıkların denize bırakılması, maden ocakları, termik santraller gibi uygulamalar çevreye zarar veren uygulamalardır. Çevresel krizlerin sosyal ve psikolojik sonuçları da göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ekonomik sosyal ve çevresel/ekolojik boyutların birlikte ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kavram sürdürülebilir kalkınma kavramına geçişe neden olmuştur (Özmete, 2010). Tischler (2011)'e göre küresel iklim değişikliğinin dünyanın ekosisteminde tahmin edilmesi zor ve geri dönüşü olmayan durumlara neden olması sosyal bilimciler, ekonomistler gibi farklı alanlardan kişilerin ortak çalışma konusu haline gelmiştir.

Sadece ekonomi odaklı kalkınma anlayışından sürdürülebilir kalkınma kavramına geçiş sistemlerin, durumların birbiriyle ilişkili olduğunu anlamada etkili olmuştur. Sosyal hizmet mesleğine de yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya ek olarak Global Ajanda da ekolojik sorunların sosyal hizmetin çalışma alanlarından biri olduğunu göstermiştir. İklim krizi, küresel ısınma, sel, orman yangınları gibi problemler sadece çevresel değil, ekonomik ve sosyal alana da etki etmektedir. Bu nedenle küresel boyuttaki bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesinde global ajanda önemli bir rehber olmaktadır (İçağasıoğlu Çoban, Attepe Özden ve Pak, 2018). Global Ajanda birlikte ekolojik sorunların küresel bir sorun olduğu ve sosyal hizmet uzmanlarının bu konuyla ilgili çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır. Peeters

(2017)'e göre ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutların birbirini etkilemesi insan ve dünya arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesine yol açmıştır. Bu da açık bir şekilde paradigma değişimini gündeme getirmektedir. Modernizm ve o dönemin hâkim paradigması pozitivizmin etkisi ile doğrusal nedensellik ve indirgemecilik odağındaki insan ve dünya ilişkisine karşı durulmaktadır. Bu paradigma değişiminde karmaşıklık, içsel bağlantılar, parçaların kendi içindeki ve bütün olarak karşılıklı etkileşimine önem verilmektedir.

Çevre Kavramındaki Değişimin Sosyal Hizmete Yansımaları

Küresel ısınma, iklim krizi, sel, yangın gibi krizlerle birlikte sosyal hizmette sosyal yönleriyle ele alınan çevre kavramı değişmeye başlamıştır. Bu noktada yine “nasıl bir çevre” den bahsettiğimizizin, çevre kavramına dair ne tür yaklaşımların olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Kemp (2011)'e göre sosyal hizmet uygulama ve araştırmaları için çevrenin kavramsal temeli üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

- sosyal hizmet uygulamalarında fiziksel çevrenin, yer ve mekanın önemi
- karşılıklı insan-dünya/ekosistem ilişkisi; eko sosyal yaklaşım, derin ekoloji, eko tinsel yaklaşım
- hak temelli bakış açısı; çevresel adalet

Ekolojik, çevresel sorunlar ile birlikte sosyal hizmet epistemolojinde çevre ile ilgili değişimleri yansıtan yaklaşımlar bulunmaktadır. Sosyal hizmette çevrenin sosyal bağlamının genişlemesinde ekofeminizm, derin ekoloji, eko sosyal hizmet, yeşil sosyal hizmet gibi yaklaşımlardan yararlanılmaktadır (Betto, Bell ve Kime, 2018). Bu yaklaşımlar dünyadaki ekolojik, sosyal, ekonomik adaletsizliklerin artması sonucunda problemlerin altında yatan yapısal nedenlerin görülmesine yardımcı olan eleştirel sosyal hizmet kuramlarının etkisini de taşımaktadır.

Eko eleştirel yaklaşımlar arasında yer alan kuramlardan biri “yeşil sosyal hizmet”tir. Yeşil sosyal hizmet Lena Dominelli tarafından geliştirilmiştir. Yeşil sosyal hizmet; fiziksel çevreyi de dikkate alarak bitkiler, hayvanlar ve insanlar arasındaki bütüncül ilişkiye odaklanmaktadır. Yeşil sosyal hizmet çevresel adalet üzerinden yapısal ve sosyal eşitsizliklere odaklanarak sosyal hizmet uygulamaları yapılması gerektiğini belirtmektedir (Dominelli, 2018). Bir başka

ekolojik yaklaşım olan “derin ekoloji” postmodern ve eleştirel geleneklere dayanmaktadır. Sosyal hizmete yansımaları ise ekolojik yaklaşımın sınırlı çerçevesine bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Arne Naess tarafından geliştirilen derin ekoloji, doğaya yabancılaşma ve insanların doğa ile ilişkisini varoluşsal açıdan tekrar gözden geçirmeleri gerektiğini savunmaktadır (Klemmer ve McNamara, 2019). Derin ekolojide insan merkezliği sorgulayan, insanı doğanın bir parçası olarak gören ekosentrik yaklaşım ve buna bağlı olarak ekolojik adalet fikri öne çıkmaktadır (Besthorn, 2012). Sosyal hizmet literatürüne katkı sağlayan bir diğer eko-eleştirel yaklaşım eko sosyal yaklaşımdır. Eko sosyal yaklaşım sürdürülebilir kalkınma (özellikle sosyal ve ekolojik boyutları) ve insan refahı arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Eko sosyal yaklaşım da derin ekoloji ile benzer şekilde ekolojik adalet kavramına vurgu yapmaktadır. Buna ek olarak ekolojik sorunlarda küresel sorumluluğa, aşırı tüketime, üretime ve kadınlar ve doğaya uygulanan baskının benzer olduğunu ifade eden eko feminizme yer verilmektedir (Boetto, 2017; Närhi ve Matthies, 2016). İnsan ve doğa arasındaki ilişkiye dikkat çeken bir başka yaklaşım eko feminizmdir. Eko feminizm, feminist hareketlerle ilişkili olarak ataerkin sistemin kadını ve doğayı baskı altında tutması arasında benzer bir ilişki olduğunu söylemektedir. Doğaya zarar verilmesi ve kadınların sömürülmesi, arka planda tutulmaya çalışmasının ortak nedeni patriarkal sistemdir (Avcil, 202; Özdemir ve Aydemir, 2019). Bu yaklaşımların hem ortak hem farklılaşan yönleri bulunmaktadır. Örneğin bazı yaklaşımlarda çevresel, bazı yaklaşımlarda ekolojik adalet vurgulanmakta, bazı yaklaşımlar yapısal eşitsizlikler ve baskı üzerinden çevre ve insan etkileşimini anlatmaktadır. Yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen eko eleştirel yaklaşımlardaki ortak nokta insan merkezci yaklaşımın doğal, ekolojik döngüye zarar vermesidir. Ekolojik sistemdeki bu zararlar çevresel bozulmalara yol açmakta ve sosyal ve ekonomik açıdan da toplumları etkilemektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlar arasındaki kesişim noktalarını görmeleri, uygulamalarına çevresel, ekolojik konuları dahil etmeleri ve buna yönelik araştırma yürütmeleri önemlidir.

Çevre sorunları sosyal hizmetin bilgi temeli dışında değer temelindeki ana kavramlardan biri olan sosyal adalete ek olarak çevresel adalet ve ekolojik adalet kavramları da sosyal hizmet literatürüne girmiştir. Ekolojik adalet ve çevresel adalet terimleri bazen birbirlerinin yerine kullanılmasına rağmen farklı

anlamlara gelmektedir. Çevresel adalet; ekolojik krizlerin dezavantajlı durumdaki, çeşitli nedenlerle (ırk, toplumsal cinsiyet, etnik köken gibi) ayrımcılığa, baskıya maruz kalan gruplar üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmektedir (Dominelli, 2018; Powers, Willett, Mathias ve Hayward, 2018). Örneğin; ekolojik krizlerde daha fazla rolü olan sanayileşmiş, gelişmiş ülkelerin doğa ve ekolojik döngüye verdikleri zararı gelişmemiş ülkelerde yaşamaktadır. Bir başka örnek de ekonomi odaklı doğaya zarar veren uygulamalar sonucunda deprem, sel, erozyon gibi doğal afetler daha ağır sonuçlara yol açabilmektedir. Sosyo-ekonomik eşitsizliklerden dolayı güvenli konut koşullarına sahip olmayan kişiler bu doğal afetlerden ekonomik ve psikolojik olarak daha fazla etkilenmektedir. Çevresel adalet yapısal eşitsizliklerin kişiler, gruplar üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirel bir şekilde görmeye yardımcı olmaktadır. Ramba-ree, Powers ve Smith (2019) ekolojik adalet teriminde daha bütüncül, insanların ekosistemin bir parçası olduğunu belirtmektedir. Burada sadece insanlar için değil ekosistem için de ekolojik adaletten söz edilmektedir.

Eko eleştirel yaklaşımların sosyal hizmetin çevre, ekoloji bilgisine katkıları olduğu gibi sosyal hizmet uygulama ve araştırmasına da yansımaları olmuştur. Uygulama boyutunda sosyal hizmet uzmanları bireyi çevresi içindeki sistemlerle birlikte değerlendirme ve buna yönelik sosyal hizmet müdahalesini gerçekleştirmektedirler Green ve McDermott (2010)'a göre yirminci yüzyılda sosyal hizmetteki “çevresi içinde birey” kavramı sosyal hizmetin mesleki duruşunu ve uygulamalarının odağını etkilemiştir. Bütüncül bakış açısı biyopsikososyal modelde de kendini göstermiştir. Ancak modernizmde baskın olan “istenilen toplumu yaratma” düşüncesi karşılıklı bağımlılık yerine doğrusal, neden-sonuç ilişkileri kuran değerlendirme sistemlerinin bir aracına dönüşmüştür. Ekolojik krizlerin daha fazla ve ağır bir şekilde yaşanmaya başladığı bu dönemde sosyal hizmet uzmanlarının sahada bireylerin yaşadığı çevreyi fiziksel yapı, temiz su kaynaklarına erişim, konutların güvenliği gibi çeşitli faktörlere göre değerlendirmeleri önemlidir. Doğal çevre terapötik amaçlı da kullanılabilir (Teixeira ve Krings, 2015).

Ekolojik krizlerle birlikte değişen çevre kavramına yönelik sosyal hizmet bilgisinin geliştirilmesinde sosyal hizmet araştırmaları oldukça önemlidir. Küresel ısınma, iklim krizi, sürdürülebilir kalkınma, doğal afetler gibi konulardaki çalışmalar sosyal hizmet literatürüne katkı sağlayacaktır. Literatür taraması yapıldığında bu çalışmaların daha çok derleme türünde olduğu, çevresel

sorunların güncel bir konu olmasına rağmen araştırma sayılarının az olduğu görülmektedir. Bu konudaki Türkçe ve yabancı literatür arasında da farklar bulunmaktadır. Türkçe literatürde sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet (Özmete, 2010; Özmete ve Akgül Gök, 2015; Purutçuoğlu ve Doğan, 2017) su ile ilgili (Tok ve Orbay, 2020) yoksulluk ile ilişkili (Güzel ve Buz, 2019) uygulama alanı ile ilgili (Barut ve Kara, 2020; Koçak, 2022) çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar çoğunlukla genel bir çerçeve çizmektedir, ancak sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet öğrencileri ve müracaatçı gruplarına yönelik araştırmaların sayısı sınırlıdır. Lisansüstü tez düzeyinde Doğan ve Purutçuoğlu (2017)'nin sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalıklarına yönelik nicel yöntem kullanarak yaptıkları çalışma bulunmaktadır. İngilizce literatür incelendiğinde de daha çok ekolojik adalet, çevresel adalet gibi konuların sosyal hizmet eğitime dahil edilmesi odağında araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların konusu ve yöntemine ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo 2. Ekolojik Sosyal Hizmet ile İlgili Çalışmaların Konu ve Yöntemleri*

Tezlerin-Çalışmaların Konusu /Yöntem	Nicel	Nitel	Karma	Kuramsal
Hayvanlarla sosyal hizmet (Basu, 2022)		X		
Ekolojik adalet-sosyal hizmet eğitimi (Strayer, 2020)	X			
Sosyal hizmet öğrencilerin Çevre-eko sosyal hizmete ilişkin düşünceleri (Kominetsky, 2018)		X		
Çevresel krizlerde sosyal hizmet uzmanının rolü (Powers, 2016)		X		
İklim krizi ve toplum müdahalesi (Petiwale, 2013)	X			
İnsan-doğa ilişkisi ve sosyal hizmet eğitimi (Koplowitz, 2006)				X
Su savunuculuğu (Case, 2017)		X		
Çevresel adalet-sosyal hizmet eğitimi (Nesmith ve Smyth, 2015)			X	
Yeşil sosyal hizmet-sosyal hizmet eğitimi (Shaw, 2011)	X			
Ekolojik krizler-sosyal hizmet eğitimi (Miller ve Hayward, 2014).	X			
Çevresel adalet-sosyal hizmet uygulama eğitimi (Magruder, Mitschke ve Slater, 2022).	X			

*Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yurtdışındaki araştırmalarda karma nitel ve nicel yöntemle yer verilmiştir. Yöntem nitel yöntemin kullanılmasındaki artış postmodernizmin sosyal hizmet araştırmasına kazandırdığı noktalardan biridir. Yöntem çeşitliliğı artmasına rağmen araştırmaların genellikle sosyal hizmet uzmanları ve öğrencileri, sosyal hizmet eğitimi ile ilgili çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ekolojik, çevresel sorunlar ve fiziksel çevre konusu deprem, sel, orman yangınları, kent planlaması, temiz su ve hava hakkı gibi çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu noktada çevresel, ekolojik adaletsizliklerle karşı karşıya kalan grupların deneyimlerine yer verilmesi, bu konuların sosyal hizmette uygulama alanına yansıtılması gibi noktalarda eksik kalınmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada sosyal hizmet mesleğinin ana kavramlarından biri olan çevre ve çevresi içinde birey yaklaşımının geçmişten günümüze nasıl bir değişime uğradığı ele alınmıştır. Makalede sosyal hizmette çevre kavramındaki değişime modernizmin ve postmodernizmin sosyal hizmetin bilgi temeline, uygulama alanına ve metodolojisine yansımaları olarak yer verilmiştir.

Sosyal hizmette “çevrenin ne ifade ettiği” ile ilgili anlayışın değişmesindeki temel neden küresel ısınma ve iklim krizi başta olmak üzere buna bağılı olarak yaşanan çevresel krizlerdir. Küresel çapta yaşanan bu olaylar sosyal hizmetin temel kuramlarından olan ekosistem yaklaşımındaki sosyal çevre ağırlıklı bakış açısının yeniden yorumlanması gerekliliğı oluşmuştur. Modernizmin odağının insan ve sosyal, ekonomik yaşamın düzenlenmesi olması sosyal hizmetin bilgi temeline sosyal çevrenin dahil edilmesi ile sonuçlanmıştır. Modernizmin olumsuz etkilerinin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutta görülmesi ile bu üç alanın ilişkili olduğu ve sadece sosyal çevrenin değil doğal, fiziksel çevrenin de önemli olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır. Buradan hareketle Dünyada ve Türkiye’de iklim krizine, küresel ısınmanın önlenmesine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Sosyal hizmet de diğer disiplinler gibi bu gelişmelerden etkilenmiştir. Bu nedenle çevre sorunları ile ilgili çalışmalar sosyal hizmet alanında son yıllarda gündeme gelmeye başlamıştır.

Değişen çevre kavramı odağında sosyal hizmetin çevresel, ekolojik krizler konusunda nasıl bir rol üstleneceğine ilişkin bilgi temeline, sosyal hizmet uygulama ve araştırmasına dair öneriler şunlardır:

- İlk olarak sosyal hizmette insan merkezci bakış açısının sorgulanması gerekmektedir. Mesleğin gelişimi insanların sosyal, ekonomik problemlerini çözmek üzerine olmasına rağmen günümüzde gelinen noktanın insan merkezli bir dünya görüşünün sonucu olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle ekolojik, çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel gibi çoklu faktörler bir arada değerlendirilmelidir. Bunu yaparken doğa insanlar için bir araç olarak görülmemelidir.
- Sosyal hizmet eleştirel bakış açısını çevresel, ekolojik krizler konusuna da yönelmelidir. Özellikle doğanın bir araç olarak görülmesi, ekonomi odaklı yatırımlar için doğaya zarar verilmesi gibi durumlarda eleştirel bakış açısına sahip olunmalıdır. Yapılan uygulamaların hem doğaya hem de topluma zararlarına, var olan eşitsizlikleri arttırdığına dikkat çekilmelidir.
- Sosyal hizmet doğası gereği sosyal, ekonomik eşitsizliklere dikkat çeken bir meslektir. Sosyal eşitlik, adalet kavramlarına yapılan vurguya ek olarak ekolojik ve çevresel adalet kavramı da sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenlerinin çalışma alanına dahil olmalıdır. Bu kavramların özellikle sosyal hizmet uygulamalarına yansımaları için sosyal hizmet uzmanlarına çevresel adalet ve ekolojik adaleti çalıştıkları alana nasıl dahil edeceklerine yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Yeşil sosyal hizmet, ekolojik sorunlar, çevre sorunları konuları daha çok akademinin odağındadır. Oysa sosyal hizmetin uygulama alanında bu konuya yönelik çalışmaların henüz başlamadığı söylenebilir. Uygulama boyutunda özellikle sosyal hizmet merkezleri önemli bir konumda bulunmaktadır. Ev ziyaretleri müracaatçı gruplarının yaşadığı çevrenin bütüncül bir şekilde değerlendirilebilmesi için oldukça elverişli uygulamalardır. Bu değerlendirme fiziksel ve sosyal çevrenin bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir. Güvenli gıdaya, suya erişim, göl, deniz kenarlarına evlerin yapılmaması gibi konularda sosyal hizmet uzmanları aktif rol almalıdır.
- Postmodernizmin sosyal hizmet araştırmasına en önemli katkılarından biri kuşkusuz nitel araştırma olmuştur. Nitel araştırma bireylerin deneyimlerine, olayın yaşandığı bağlama önem vermektedir. İklim krizi başta olmak üzere buna bağlı oluşan diğer çevre sorunlarında kişilerin

yaşadıkları sorunları anlatmalarına, seslerinin duyurulmasında sosyal hizmet araştırması oldukça önemlidir. Özellikle çevresel, ekolojik sorunların küresel bir sorun haline gelmesi sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk rollerini öne çıkarmaktadır. Bu nokta da nitel araştırma sosyal hizmet uzmanları için iyi bir yöntem olmaktadır.

- Nitel araştırma çevresel krizlerden zarar gören kişilerin seslerinin duyurulması açısından oldukça önemlidir. Buna ek olarak sürdürülebilir kalkınma, çevresel sorunlara yönelik farkındalık, tutum gibi konularda geliştirilmiş veya Türkçe'ye uyarlanmış ölçme araçları da mevcuttur. Konunun sosyal hizmet alanında Türkiye'de yeni çalışmaya başlandığı ve az sayıda araştırma olduğu düşünüldüğünde bu konularla ilgili genel tutumun, davranışın belirlenmesi yararlı olacaktır.
- Çevresel, ekolojik sorunlar birçok konuyu kapsamaktadır. Temiz suya erişim, hava kirliliği, afetler, şehir planlaması bu çalışma alanlarından bazılarıdır. Sosyal hizmet alanında çevre, ekoloji ile ilgili çalışmaların Türkiye'de daha çok derleme makale (Barut ve Kara, 2020; Kaya Örk ve Çömez Polat, 2022; Koçak, 2022; Güzel ve Buz, 2019; Purutçuoğlu ve Doğan, 2017), yurtdışı örneklerinde ise eğitim boyutuna (Gray ve Coates, 2015; Koplowitz, 2006) odaklanıldığı görülmüştür. Bu nedenle Türkiye'de çevresel, ekolojik konular üzerine daha fazla araştırma yapılmalıdır. Sadece sosyal hizmet öğrencileri, sosyal hizmet uzmanları üzerinden değil, toplumun bu sorunları nasıl deneyimlediği üzerine çalışmalar yürütülmelidir.
- Çevre, iklim krizi, küresel ısınma gibi konuları mühendislik, sosyoloji, psikoloji, mimarlık gibi hem sosyal hem fen, matematik alanındaki disiplinler çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenler bu konuda multidisipliner çalışmalar yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, H. (2021). Eleştirel sosyal hizmet teorisi ve uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 383-401.
- Augustine, M. G., ve Gentle-Genitty, C. (2013). A perspective on the historical epistemology of social work education. *Perspectives on Social Work*, 9-20.
- Avcil, C. (2021). Ekofeminizmin düşünsel temelleri üzerine bir değerlendirme. 2. *Uluslararası Dünya Kadın Kongresi* (s. 937-947). Azerbaycan: ISPEC Yayınevi.
- Barut, B., ve Kara, Y. (2020). Ekolojik sosyal hizmet perspektifinden hortikültürel terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 218- 240.
- Basu, R. (2022). Linking Animals, Social Justice and Social Work. Kanada: Doctor Of Social Sciences.
- Bayhan, H. (2006). *Ulus Devlet, Modernizm ve Postmodernizm*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Besthorn, F. H. (2012). Deep Ecology's contributions to socialwork: A ten-year retrospective. *Int J Soc Welfare*, 21, 248-259.
- Boetto, H. (2017). A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *British Journal of Social Work*, 47, 48-67.
- Boetto, H. (2017). *An ecologically centred approach in social work: Towards transformative change*. Charles Sturt University.
- Boetto, H. (2019). Advancing transformative eco-social change: shifting from modernist to holistic Foundations. *Australian Social Work*, 72(2), 139-151.
- Boetto, H., Bell, K., ve Kime, K. (2018). Holistic Ecosocial Work: A Model for Transformative Change through Being, Knowing and Doing. M. Powers, ve M. Rinkel (Dü) içinde, *Promoting Community and Environmental Sustainability: A Workbook for Global Social Workers and Educators* (s. 46-58). Switzerland: The International Federation of Social Workers.
- Case, R. A. (2017). Eco-social work and community resilience: Insights from water activism in Canada. *Journal of Social Work*, 17(4), 391-412.
- CCPI. (2022). *Climate Change Performanca Index*. Germany: Climate Action Network International.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck'in risk toplumu kuramı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 130-157.
- Doğan, İ., ve Purutçuoğlu, E. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 389-405.
- Dominelli, L. (2018). *Yeşil sosyal hizmet çevre krizlerinden çevresel adalete*. (Çev. Ed.:A. İçağasioğlu Çoban) Ankara: Nika Yayınevi.

- Duyan, V. (2014). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Ferguson, I., Ioakimidis, V., ve Lavalette, M. (2018). *Global Social Work in a Political Context*. Policy Press.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş* (5. basım). (Çev. Ed.: A. Aksoy, ve P. Yalçınoğlu) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Göksoy, S. (2019). Paradigma ve paradigmlar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 1.
- Gulbenkian Komisyonu. (2003). *Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (5. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güven, S. (2013). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Güzel, B., ve Buz, S. (2019). “Yeşil” yoksulluk, çevresel adalet ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1052-1069.
- Gray, M., Coates, J., ve Hetherington, T. (Eds.). (2013). *Environmental social work* (pp. 46-61). London: Routledge.
- Green, D., ve McDermott, F. (2010). Social work from inside and between complex systems: Perspectives on person-in-environment for today’s social work. *The British Journal of Social Work*, 40(8), 2414-2430.
- Howe, D. (1994). Modernity, postmodernity and social work. *The British Journal of Social Work*, 24(5), 513-532.
- Huberman, L. (1995). *Feodal Toplumda Yirmibirinci Yüzyıla*. İstanbul: İletişim Yayınları
- İçağasıoğlu Çoban, A., ve Buz, S. (2008). Eleştirel teori: Gelişimi, kabulleri ve sosyal hizmette kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 71-88.
- İçağasıoğlu Çoban, A., Attepe Özden, S., ve Pak, M. D. (2018). Sosyal hizmet ve sosyal gelişim için Global Ajanda: Felsefesi, gelişimi, kapsamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 292-306.
- Jones, P. (2010). Responding to the ecological crisis: Transformative pathways for social work education. *Journal of Social Work Education*, 46(1), 67-84.
- Karadağ, A., ve Turut, H. (2013). Üniversite öğrencilerinin kentsel çevre algısı üzerine bir araştırma: İzmir örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(1), 31-51.
- Kaya Örk, E. ve Çömez Polat, F. (2022). Çevresel adaletsizlik mağduru grupların ihtiyaçlarını karşılamada yeni bir model önerisi: “Yeşil sosyal hizmet birimleri kurulması”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 975-990.
- Klemmer, C. L., ve McNamara, K. A. (2019). Deep Ecology and ecofeminism: Social work to address global environmental crisis. *Journal of Women and Social Work*, 1-13.

- Koçak, S. (2022). Hortikültürel terapinin adli sosyal hizmet/suç alanında kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 635- 652.
- Konak, N. (2010). Çevre sosyolojisi: kavramsal ve teorik gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 24, 271-283.
- Koray, M. (2020). *Sosyal Politika* (6. b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kominetsky, K. D. (2018). *Poised for change: saskatchewan undergraduate social work students' understanding of the environment*. Master of Social Work. University of Regina .
- Kondrat, M. E. (2002). Actor-centered social work: Re-visioning “Person-in-Environment” through a critical. *Social Work*, 47(4), 435-448.
- Koplowitz, S. M. (2006). *Awakening social work to the human/nature relationship: A proposed university education framework*. Master of Social Work. Wilfrid Laurier University .
- Kemp, S. P. (2011). Critical commentary: Recentring environment in social work practice: Necessity, Opportunity, Challenge. *The British Journal of Social Work*, 41(6), 1198-1210.
- Kökalan Çımrın, F. (2014). Sosyoloji ve çevre. *Turkish Studies*, 9(2), 1007-1020.
- Lyons, K. (2006). Globalization and social work: International and local implications. *British Journal of Social Work*, 36, 365–380.
- Magruder, K. J., Mitschke, D. B., ve Slater, H. M. (2022). Ecological devastation bus tour: A new pedagogy for environmental social work? *Journal of Social Work Education*, 1-8.
- McKinnon, J. (2008). Exploring the nexus between social work and the environment. *Australian Social Work*, 61(3).
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Miller, S. E., ve Hayward, R. A. (2014). Social work education's role in addressing people and a planet at risk. *Social Work Education*, 33(3), 280-295.
- Närhi, K., ve Matthies, A. L. (2001). What is the ecological (self-)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. A. L. Matthies, ve K. Nähri (Dü) içinde, *The eco-social approach in social work* (s. 16–53). Finland.
- Närhi, K., ve Matthies, A. L. (2016). Conceptual and historical analysis of ecological social work. M. Jennifer, ve A. Margaret (Dü) içinde, *Ecological social work: toward sustainability* (s. 21-38). Palgrave Macmillan.
- Nesmith, A., ve Smyth, N. (2015). Environmental justice and social work education: Social workers' professional perspectives. *Social Work Education*, 34(5), 484-501.
- Osmanaga, F. (2014). Perception of the future social workers about environmental issues. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 121-125.

- Önem, A. B., ve Kılınçaslan , İ. (2005). Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik. *İTÜ Dergisi*, 4(1), 115-125.
- Özdemir, H., ve Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihi süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* (2), 261-278.
- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal analiz. *Aile ve Toplum*, 6(22), 79-90.
- Özmete, E., ve Akgül Gök, F. (2015). Sürdürülebilir kalkınma için sosyal inovasyon ve sosyal hizmet ilişkisinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 127-143.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Çev. Ed.:K. Karataş) Ankara: Nika Yayınevi.
- Peeters , J. (2017). Promoting Sustainability by a Paradigm Shift Towards Commons. M. Rinkel, ve M. Powers (Dü) içinde, *Social Work Promoting Community and Environmental Sustainability: A Workbook for Global Social Workers and Educators* (s. 146-160). The International Federation of Social Workers.
- Peeters, J. (2012). The place of social work in sustainable development: Towards ecosocial practice. *Int J Soc Welfare*, 21, 287–298.
- Petiwale, M. (2013). *Social Vulnerability and Resilience to Climate Change in Gujarat - A Social Work Response to Vulnerable Communities*. Faculty of Social Work.
- Powers, M. C. (2016). On becoming an ecologically conscious social worker: Exploring professional identities that include a response to the environmental. Master of Social Work . University of South Carolina.
- Powers, M. C., Willett, J., Mathias, J., ve Hayward, A. (2018). Green social work for environmental justice: Implications for international social workers. L. Dominelli içinde, *The Routledge Handbook of Green Social Work*. London, England: Routledge.
- Powers, M., Rinkel, M., ve Kumar, P. (2021). Co-Creating a “Sustainable New Normal” for social work and beyond: Embracing an ecosocial worldview. *Sustainability*, 13, 1-14.
- Purutçuoğlu, E., ve Doğan, İ. (2017). Ekolojik sosyal hizmet uygulamaları için sürdürülebilir kalkınmada sosyal hizmetin yeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1083-1100.
- Rambaree, K., Powers, M. C., ve Smith, R. J. (2019). Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice*, 27(3-4), 205-212.
- Reamer, F. G. (2018). *Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri*. (Çev. Ed.:H. Acar) Ankara: Nika Yayınevi.
- Shaw, T. V. (2011). Is social work a green profession? An examination of environmental beliefs. *Journal of Social Work*, 13(1), 3-29.
- Steg, L., Van Den Berg, A.E. ve De Groot, J.I.M. (2015). Çevre Psikolojisi (Çev. Ed. Ciceralli, L.K.). Ankara: Nobel Yayınevi.

- Strayer, S. E. (2020). *Environmental justice in social work education: Educational policy and accreditation standards*. ABD: Doktora Tezi.
- Şaylan, G. (2016). *Postmodernizm* (5. basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şimşek, M. E. (2014). *Moderniteden postmoderniteye uzanan bir köprü: Baumant. Yüksek Lisans Tezi*. Atatürk üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.
- Teater , B. (2014). Social work practice from an ecological perspective. C. W. Lecroy (Dü.) içinde, *Case studies in social work practice*.
- Teixeira , S., ve Krings, A. (2015). Sustainable social work: An environmental justice framework for social work education. *Social Work Education*, 34(5), 513-527.
- Tischler , A. E. (2011). *Climate change and social work : Steps to an eco-social work practice*. Masters of Social Work. Smith College School for Social Work.
- Timur, K. (2017). Ulrich Beck: Risk toplumu – Başka bir modernliğe doğru. *Intermedia International e-Journal*, 4(6), 188-192.
- Tok, M. G., ve Orbay, İ. (2020). Ekolojik sosyal hizmet perspektifinde su güvensizliği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1786-1808.
- Tuncay, T., ve Tekin , H. H. (2021). *Sosyal Hizmet Mesleğinin ABC'si*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Wallerstein, I. (2014). *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş* (3. b.). (E. Abadoğlu, ve N. Ersoy, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- WWF. (2012). *Türkiye'nin Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Projesi*. Ofset Yapımevi.
- Zapf, M. K. (2010). Social work and the environment: Understanding people and place. *Critical Social Work*, 11(3), 30-46.